

УДК 37.013

**ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПІКЛУВАННЯ ПРО
НОВОНАРОДЖЕНИХ
У ВИХОВНІЙ СИСТЕМІ БОРИСА ТА ОЛЕНИ
НІКІТІНИХ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

Катерина ФАТЄЄВА (Херсон)

У статті розкрито інноваційні підходи щодо піклування про народжених за педагогічною системою подружжя Нікітіних (друга половина ХХ століття) та визначено вплив пренатального періоду розвитку дитини на становлення розвитку особистості.

В статті розкриті інноваційні підходи к заботе о новорожденных в педагогической системе семьи Никитиных (вторая половина ХХ столетия) и определено влияние пренатального периода развития ребенка на становление развития личности.

Ключові слова: пренатальна педагогіка, внутрішньоутробний розвиток, правила поведінки вагітної, фізіологічна зрілість новонародженого.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток педагогічної науки на сучасному етапі відбувається стрімкими темпами. Мета

формування всебічно розвиненої, фізично здорової, гармонійної особистості вимагає від науковців прискіпливого вивчення ранніх етапів вікового розвитку дитини.

Зокрема, активна зацікавленість науковців, лікарів, громадськості до процесів взаємозв'язку між поведінкою матері (її психоемоційним та фізичним станом, образом життя тощо) під час вагітності та фізичним, психічним розвитком дитини вже після народження проявилась у створенні нової наукової галузі – пренатальної педагогіки, сконцентрованої на розвитку дитини у лоні матері та в перші дні після народження. Так, відзначимо, що пренатальний період розвитку розпочинається відмоменту зачаття до народження дитини, перинатальний період розвитку триває з 22 повних тижнів вагітності до 7 доби після народження [2].

Мета статті – розкрити інноваційні підходи до внутрішньоутробного розвитку дитини та її перших днів життя у виховній системі подружжя Нікітіних.

Сучасні дослідження в галузі пренатальної педагогіки ведуть такі науковці, як С. Пальчевський, Н. Султанова, В. Помагайбо, С. Максименко, Т.Шелег, О. Соколова, Н. Чумакова, Н. Авдеева. У працях означених авторів розглянуто питання впливу поведінки майбутніх батьків під час пренатального періоду на розвиток особистості, вплив зовнішніх факторів на становлення особистості та дається аналіз наукових робіт з проблем внутрішньоутробного розвитку.

Варто наголосити, що більшість з названих питань набули свого висвітлення у працях педагогів-новаторів другої половини ХХ ст. Бориса Павловича та Олени Олексіївни Нікітіних. Аналізуючи виховну спадщину сім'ї Нікітіних ми виявили, що вони одними з перших привернули увагу громадськості до питань виховання здорового покоління починаючи ще з планування вагітності.

Про подружжя вперше заговорили наприкінці 50-х років ХХ століття, коли невеличке підмосковне село Болшево потрясли засоби, якими користалися молоді батьки, виховуючи своїх дітей. Громадськість була здивована, що діти Бориса та Олени Нікітіних, бігаючи босоніж снігом, виконуючи тяжку хатню роботу, демонструючи чудеса акробатики тощо, випромінювали здоров'я та не аби які інтелектуально-творчі здібності, випереджаючи своїх однолітків за усіма фізичними та інтелектуальними показниками. Вважається, що саме вони у 1960-1970 - ті роки поклали початок радянської батьківської педагогіки, принципи якої використовуються й сьогодні.

Треба зазначити, що Нікітіни «випадково», як вони самі кажуть, робили відкриття, спостерігаючи за власних сьома дітьми, не ставлячи за мету навчити їх усьому як можна раніше. Та, впродовж життя, щиро ділилися з громадськістю висновками зі своїх спостережень: друкуючись в місцевій пресі, проводячи лекції, листуючись зі своїми однодумцями [6, с. 11].

Завдяки експерименту завдовжки за життя, що починався зі звичайного створення сім'ї та народження першої дитини, Нікітіни зробили низку відкриттів, більшість з яких загальноприйняті сьогодні у сферах педіатрії,

акушерства-генікології, педагогіці, психології, але з початку більш викликали обурення ніж схвалення, особливо зі сторони державних установ таких, як Міністерство охорони здоров'я та Міністерство освіти, та, подекуди, приймалися громадськістю як суцільна нісенітниця. Але результат (міцне здоров'я у дітей, їх великий творчий та інтелектуальний потенціал) доказав вірно обраний шлях.

За часів Радянського Союзу відповідальними інстанціями за виховання дітей вважалися лише лікарі-педіатри (Міністерство охорони здоров'я) та педагоги (Міністерство освіти). Лише вони встановлювали правила поведінки вагітної, прийняття пологів, норми надання медичної допомоги, норми фізичного та інтелектуального розвитку, коли дитина повинна починати навчання та що вивчати тощо. Нікітіни перші насмілилися йти проти течії загальноприйнятих правил поводження з дітьми, ґрунтуючись на досвіді власної системи виховання, яка вела до значно кращих показників фізичного, інтелектуального та творчого розвитку власних дітей.

На нашу думку, одним із головних досягнень Нікітіних є відкриття секрету покращення здоров'я підростаючого покоління, вони першими показали шлях зміцнення здоров'я, в той час, коли в сфері медицини (друга половина ХХ століття) в ужиток увійшло поняття ЧБД (часто болющидети) 4-7 разів на рік. Діти-дошкільнята хворіли у 5 разів частіше ніж дорослі. В родині ж Нікітіних – майже ніколи [8].

Першими правилами поводження з дітьми, за Нікітіними, є зацікавленість самих батьків, їх відповідальне ставлення до створення сім'ї, планування вагітності та піклування про маленьку людину.

Піклуючись проблемами молоді Б.П. Нікітін наголошував на необхідності просвіти старших школярів щодо питань створення родини та планування дитини. Молоді люди повинні розуміти, що дитина має бути бажаною, що добрі думки (під час вагітності) впливають на розвиток ембріону позитивно, що оточення майбутньої мами має берегти її від конфліктних ситуацій, підтримуючи тим самим стабільний, психоемоційний рівень жінки, що невід'ємно позначається на півсвідомому рівні дитини. Занепокоєння та сумніви щодо майбутнього материнства, негативні емоції можуть призвести до неочікуваних наслідків та вплинуть не тільки на психічний стан дитини після народження, а й, як стверджує президент французької асоціації пренатального виховання (ANEP), професійний педагог мадам Андре Бертін, у період внутрішньоутробного розвитку виховання характеризується лише функцією поглинання інформації, етапи ж наслідування та набуття власного досвіду з'являються вже після народження. Тобто інформація, отримана під час внутрішньоутробного розвитку впливає на усе подальше життя людини [3].

Під час пренатального етапу швидкість розвитку людини є найвища порівняно з життям після народження, тому й відповідальність за цей інтенсивний розвиток плоду дуже важлива.

Професором І.А. Аршавським було доказано внаслідок дослідів над тваринами, що чутливість зародку до стресів матері може призвести навіть до фізичних вадів: «заячій губі», «вовчій пащі» [1].

Борис Павлович та Олена Олексіївна доказали, що наслідування традиційних (загальноприйнятих в акушерстві та гінекології) методів поведіння під час вагітності та з немовлям частіше не допомагали а, навпаки, заважали проходженню природнього розвитку дитини, гальмуючи фізично-фізіологічний процеси її організму. У книзі «Гігієна вагітної» Автори О.Ніколаєва та О.Фролова за деякими підрахунками вказували, що вагітна повинна їсти та лежати 21 годину на добу, при чому їсти «за двох», що призводило до збільшення ваги як матері, так і дитини. Тобто діти почали народжуватися зі значно більшою вагою та гіршою фізіологічною зрілістю. Нікітіни ж стверджували протилежне: під час вагітності жінка повинна вести навіть більш активний спосіб життя (якщо немає медичних протипоказань) та їсти не багато, що сприяє фізіологічному розвитку майбутнього немовля [9].

Подружжям, з метою народження та виховання фізично і психічно здорових, інтелектуально та творчо розвинутих дітей, здатних швидко пристосовуватися до життєвих обставин, було підготовлено та надруковано низку рекомендацій майбутнім батькам, працівникам родильних відділень і, згодом, працівникам дитячих садків. Багато з чогоувійшлосьогодні до загальноприйнятихсоціальних та медичних норм поведіння з новонародженими та дітьми перших роківжиття.

Зупинимосьдетальніше на деяких з цих рекомендацій.

Борис Павлович та Олена Олексіївнапоклали на батьківвідповідальність за здоров'я та розвитоквласнихдітей. Вонизанадали, щофізіологічнанезрілістьновонвродженого є прямим наслідкомхарчової, емоційної та фізичноїповедінкивагітноїжінки. Борис та ОленаНікітіниважали:

1. Дитина повинна бути бажаною та довгоочікуваною.
2. Матері слід розуміти, що виносити дитину це дуже важлива місія власно її та її оточення – позитивний настрій, бадьоре самопочуття тощо.
3. Не треба боятися пропустити прийом їжі та в перші 6-7 місяців не знижувати, а краще підвищувати фізичну діяльність.

Професором І.А. Аршавським було доказано, що коли мати відчуває легке почуття голоду або фізично веде звичайний образ життя (як до вагітності не обмежуючи себе в рухах), це змушує дитину штовхатися, добуваючи собі потрібну кількість кисню та поживних речовин з організму матері, викликаючи прилив крові до плаценти й фізично, а значить і фізіологічно зміцнює організм малюка [1]. Ще це не призведе до накопичення зайвої ваги як матір'ю, так і дитиною. В іншому випадку народиться фізіологічно незріла дитина – 7 балів за шкалою Апгар-Аршавського із 10.

4. Пам'ятайте, що комфорт – фактор регресу. Чим більш малорухоме життя матері, тим ймовірне народження фізіологічно незрілої дитини.

5. Починайте розвивати таланти вашої дитини до народження танцюючи, співаючи, слухаючи музику та розмовляючи з малюком.

6. Не вживайте алкоголю, тютюну та ліків як під час вагітності так і під час готування груддю. Це може призвести до психічного, фізіологічного, інтелектуального недорозвитку тощо [5].

Розуміючи залежність батьків від обставин та правил у пологових будинках Борис Павлович з дружиною підготували прохання до лікарів та медсестер родильних відділень, які складаються із наступних пунктів:

1. Не проводити принижуючу жінку підготовку до родів.
2. Не робити жодних ін'єкцій рожениці, які сповільнюють материнський інстинкт та погано відображаються на дитині. Не закапувати очі розчином ляписа та не робити ін'єкцію БЦЖ дитині (без наявних причин).
3. Дозволяти рожениці вільно пересуватися (за бажанням) під час пологів.
4. Не використовувати затискачі та не перев'язувати пуповину продовж 5-7 хвилин після народження.
5. Одразу прикласти дитину до грудей матері, що, по-перше, призводить до взаємної міцної прив'язаності матері та дитини та по-друге, робить усіх жінок «молочними».
6. Не підгодовувати дитя з пляшочок продовж перших двох тижнів.
7. Рекомендувати матерям годувати дитину не за графіком, а за бажанням немовля.
8. Не розділяти матір з дитиною надовго, щоб не завдати психологічного стресу дитині та посилити їх в одну палату з кривавою дитиною розташованою поруч з материнською.
9. Рекомендують матері запустити терморегуляційні функції організму дитини, в перший чи другий день народження занурюючи її 3-4 рази в холодну воду (-12 градусів за Цельсієм) та подальшому підмиванню дитини холодною водою з під крану.
10. Рекомендують матері привчати дитину на горщик як умогараніше та обгортати дитину у пелюшки лише влітку час сну з температурою в кімнаті 17-19 градусів.
11. Дозволити чоловіку бути присутнім на пологах та зменшити перебування жінки та дитини у пологовому будинку до однієї доби чи навіть менше, якщо можливо тощо [5].

Висновки. Менш ніж пів століття тому Борисом Павловичем та Оленою Олексіївною Нікітініми було зроблено фундаментальні відкриття у сфері пренатальної педагогіки. Вони довели, на основі виховання власних сімох дітей, що традиційні на той час правила акушерства, гінекології та педіатрії мають пагубний вплив на подальший розвиток дитини та запропонували свої власні рекомендації, більшість з яких сьогодні складають основу правил планування вагітності, поведінки жінки та її оточення під час вагітності, проходження пологів та піклування про новонароджених. Таким чином, наслідуючи досвід сім'ї Нікітіних сучасні батьки мають можливість виносити та народити фізично, психологічно та фізіологічно здорову дитину, що є запорукою такої ж здорової особистості в майбутньому.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аршавский И. А. Очерки по возрастной физиологии / И. А. Аршавский. – М., 1967. – 476 с.

2. Астахов В.М., Пузь І.В. Пренатальна і перинатальна психологія як складові частини психології розвитку. Проблема девіантного материнства: стан і шляхи вирішення / В.М.Астахов, І.В. Пузь // Жіночий лікар. – 2011. – №1. – С. 41 – 45.
3. Бертин А. Воспитание в утробе матери или рассказ об упущенных возможностях / А. Бертин. – СПб: Жизнь, 1992. – 15 с.
4. Верни Т. Тайная жизнь ребенка до рождения / Т. Верни. - Москва, ЦРК «Аква», 1994. - С. 128
5. Никитин Б. П. Здоровое детство без лекарств и привычек / Б. П. Никитин. – [6-е изд., испр. и дополн.]. – М.: «Лист Нью», 2001. – 256 с.
6. Нікітін Б. Ми та наші діти / Б. Нікітін, Л. Нікітіна. – К.: Вид-во ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1989. – 240 с.
7. Никитин Б. Первый день, первый год / Б. Никитин, Л. Никитина. – М.: Знание, 1978. – 95 с.
8. Никитин Б. П. Резервы здоровья наших детей / Б. П. Никитин, Л. А. Никитина. – М.: Физкультура и спорт., 1990. – 224 с.
9. Николаева Е. Н. Гигиена беременной / Е. Н. Николаева, О. Г. Фролова. – М.: Медицина, 1989. – 64 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Фатєєва Катерина Володимирівна - здобувач загально-університетської кафедри педагогіки та психології Херсонського державного університету.

Коло наукових інтересів: вплив поведінки майбутніх батьків під час пренатального періоду на розвиток особистості.